

Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertizė dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo Nr. I-549 pakeitimo įstatymo projekto Nr. 15-5474

Lietuvos laisvosios rinkos institutas (LLRI) išnagrinėjo LR valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo naująją redakciją ir teikia pastabas ir pasiūlymus.

Dėl 8 str. 1 d. ir 11 str. numatyto socialinio draudimo pensijų apskaičiavimo pagal apskaitos vienetų

Projekte numatyta, kad socialinio draudimo pensijos būtų apskaičiuojamos pagal asmens sukauptų apskaitos vienetų vertės dydį.

Socialinio draudimo senatvės pensijų apskaičiavimas pagal apskaitos vienetų nepakeistų esamos netvarios sistemos.

Vienintelis būdas užtikrinti tvarumą esamos sistemos rėmuose – indeksuoti VSDF išlaidas pagal VSDF biudžeto 1 – 3 praėjusių ketvirčių pajamas. Tačiau reikia pabrėžti, kad dėl prastėjančių demografinių procesų ilgainiui laikotarpyje mažėjant įmokoms į VSDF, turėtų mažėti ir išmokos, dėl to ilgainiui laikotarpyje išmokos turėtų mažėti.

Kadangi ilgainiui laikotarpyje išmokos mažėtų ir, tikėtina, netenkintų gyventojų lūkesčių, būtina pereiti prie sistemos, labiau tinkamos senatvės aprūpinimui. Išmokų suliginimo su įmokomis principas turėtų galioti trumpajame laikotarpyje, palaiptai išeinant iš valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų sistemos ir pereinant prie senatvei tinkamo kaupimo principo.

Pasiūlymas: indeksuoti VSDF išlaidas pagal VSDF biudžeto 1 – 3 praėjusių ketvirčių pajamas. Palaiptai išesti iš valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų sistemos ir pereiti prie pensijų kaupimo. Lėšų nesukaupę asmenys gautų valstybės pagalbą pašalpos forma, atlikus pajamų ir turto testą.

Dėl 8 str. 1 ir 2 d. numatyto bazinės pensijos ir apskaitos vieneto vertės dydžių indeksavimo

Projekte numatyta, kad bazinė pensija ir apskaitos vieneto vertės dydžiai būtų indeksuojami pagal projekto 2 priede numatytą indeksavimo tvarkos aprašą.

Ši indeksavimo tvarka neužkertą kelio galimam VSDF biudžeto deficito atsiradimui. Taip yra dėl to, kad: 1) net ir krentant pajamos, pensijos nebūtų mažinamos (būtų nustota jas didinti, 2) prognozės dėl ateinančių 3 m. rodiklių gali nepasitvirtinti, o tai reikštų, kad VSDF išlaidos būtų nepagrįstai didinamos.

Siūlome pakeisti indeksavimo taisykles, numatant, kad bazinės pensijos ir apskaitos vieneto vertės dydžiai būtų indeksuojami atsižvelgiant į 1 – 3 praėjusių ketvirčių VSDF biudžeto pajamas.

Pasiūlymas: pakeisti indeksavimo taisykles, numatant indeksavimą pagal faktines VSDF biudžeto pajamas.

Dėl 8 str. 3 d. numatyto trūkstamų lėšų pensijoms mokėti skyrimo iš Socialinio draudimo rezervinio fondo

Kaip pažymima LLRI ekspertizėje dėl Valstybinio socialinio draudimo įstatymo naujosios redakcijos, Socialinio draudimo rezervinio fondo sukūrimas būtų sveikintinas ir prasmingas dalykas tuo atveju, jeigu “Sodros” fondas neturėtų sukauptos skolos. “Sodros” duomenimis, VSDF skola 2015 m. balandžio mėn. sudarė 3,6 mlrd. eurų.

Esant tokio masto sukauptai skolai, rezervo kaupimas būtų ekonomiškai nepagrįstas, todėl siūlome numatyti sukauptos VSDF skolos grąžinimo planą ir tik grąžinus skolą kaupti rezervinį fondą.

Pasiūlymas: 1) numatyti sukauptos VSDF skolos grąžinimo planą, 2) numatyti, kad rezervinis fondas pradedamas kaupti grąžinus skolą.

Dėl 9 str. 1 d. minimo socialinio draudimo pensijos bendrosios dalies finansavimo šaltinio

Projekto 9 str. 1 d. nurodoma į Valstybinio socialinio draudimo įstatymą, kuriame abstrakčiai teigiama, kad “socialinio draudimo bendroji pensijos dalis finansuojama iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto ir valstybės biudžeto”.

Kaip pažymima LLRI ekspertizėje dėl Valstybinio socialinio draudimo įstatymo naujosios redakcijos, bazinės pensijos mokėjimas perdavimas valstybės biudžetui yra prasmingas tik tuo atveju, jeigu ji taptų pašalpos pobūdžio ir sumažėtų bendros išlaidos jos mokėjimui.

Šiuo atveju nėra numatyta, ar pasikeistų bazinės pensijos (arba bendrosios pensijos dalies) mokėjimo taisyklės. Prieš perkeltant šios pensijos dalies mokėjimą valstybės biudžetui, siūlome nustatyti aiškius principus ir taisykles, kaip būtų finansuojamas jos mokėjimas.

Socialiniame modelyje taip pat numatyta, kad valstybės biudžetas finansuotų bendrosios pensijos dalies mokėjimą įvedus naujus mokesčius. Tuo tarpu “Sodros” tarifo įmokos sumažinimas nėra aiškiai numatytas ir įtvirtintas įstatymu.

Tai sukelia pavojų, kad perkėlus bazinės pensijos mokėjimą valstybės biudžetui bendra mokesčių našta ne sumažėtų, o išaugtų. Tai turėtų neigiamų pasekmių šalies dirbantiems ir ekonomikai.

Todėl siūlome numatyti ir įstatymu įtvirtinti “Sodros” tarifo įmokos sumažinimą ir nurodyti, iš kokių šaltinių būtų finansuojamas bendrosios pensijos dalies mokėjimas iš valstybės biudžeto.

Pasiūlymai: 1) įstatymu įtvirtinti socialiniame modelyje numatytą “Sodros” tarifo įmokos sumažinimą, 2) nustatyti aiškius bendrosios pensijos dalies mokėjimo principus, taisykles ir finansavimo šaltinius.

Kiti pasiūlymai

Dėl pensijų kaupimo įmokų dydžio

Projekte nenumatyta prisiimti ankstesnio įsipareigojimo atstatyti pervedimų į žmonių asmenines sąskaitas pensijų fonduose dydį iki 5,5 proc. Būsimųjų pensininkų nuosavybė buvo nacionalizuota, panaudojant VSDF įsipareigojimams vykdyti krizės laikotarpiu. Krizei pasibaigus, būtina laikytis ankstesnio įsipareigojimo atstatyti pervedimus bent jau iki 5,5 proc. dydžio, sudarant galimybes žmonėms savarankiškai susikaupti lėšų senatvei.

Didesnis pensijų kaupimo įmokos tarifas leistų gyventojams sukaupti daugiau lėšų, sumažintų jų priklausomybę nuo “Sodros” sistemos, kurios galimybės mokėti adekvataus dydžio pensijas ilgainiui prastės dėl blogėjančios demografinės padėties.

Pasiūlymas: padidinti pensijų kaupimo įmokos tarifą bent iki 5,5 proc.

Dėl pensijų kaupimo įmokų mokėjimo tvarkos

Siekiant išgryninti pensijų kaupimo įmokų mokėjimo principus ir šaltinius bei apsaugoti dirbančiuosius nuo galimo pensijų kaupimo įmokų tarifo sumažinimo, tikslinga įtvirtinti tiesioginį pensijų kaupimo įmokų mokėjimą į žmonių asmenines sąskaitas pensijų fonduose ir panaikinti VSDF funkciją administruoti pervedimus į pensijų fondus.

Dabartinė tvarka, kuomet pervedimai į pensijų fondus atliekami per VSDF sistemą, yra neskaidri ir nepalanki pensijų kaupimo sutartis sudariusiems gyventojams. Taip yra visų pirma dėl to, kad šie pervedimai yra traktuojami kaip VSDF biudžeto išlaidos, o 2008 m. pabaigoje ir vėlesniais laikotarpiais, kai krito VSDF pajamos ir ieškota būdų VSDF biudžeto išlaidoms sumažinti, buvo sumažinti ir pervedimai į pensijas kaupiančių gyventojų asmenines sąskaitas, nuo 5,5 iki 3 ir vėliau iki 2 proc.

Tokiu būdu buvo pasisavinta pensijas kaupiančių gyventojų nuosavybė, o Vyriausybė ir Seimas panaikino ankstesnį įsipareigojimą sugrąžinti pervedimus bent jau iki 5,5 proc. lygio.

Svarbu ir tai, kad nėra numatyta kompensuoti gyventojų patirtą žalą dėl įvykdyto nacionalizavimo. Kadangi į šiuos pervedimus dažnai žiūrima kaip į VSDF lėšas, kaupiamas pensijų fonduose, trūksta gyventojų supratimo, jog tai yra jų nuosavybė, o ne VSDF lėšos.

Pasiūlymas: Siekiant padidinti įmokų į pensijų fondus skaidrumą, leisti žmonėms suprasti, kad pervedimai į jų asmenines sąskaitas nėra VSDF pinigai bei užtikrinti, kad politikai nesumažins pervedimų dydžio, būtų tikslinga neadministruoti įmokų pervedimo į II pakopą per VSDF sistemą. Įstatymai turėtų numatyti baudas pervedimus atlikti vėluojantiems darbdaviams, o patys darbuotojai būtų geriausi mokėjimų priežiūros vykdytojai.

Išvados ir pasiūlymai

1. Socialinio draudimo senatvės pensijų apskaičiavimas pagal apskaitos vienetus nepakeistų esamos netvarios sistemos. Todėl siūlome palaipsniui išėiti iš valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų sistemos ir pereiti prie pensijų kaupimo. Lėšų nesukaupę asmenys gautų valstybės pagalbą pašalpos forma, atlikus pajamų ir turto testą.
2. Siūlome pakeisti indeksavimo taisykles, numatant indeksavimą pagal faktines VSDF biudžeto pajamas.
3. Projekto nuostata sukurti Socialinio draudimo rezervinį fondą būtų sveikintina, jeigu VSDF neturėtų sukauptos skolos, kuri šiuo metu siekia 3,6 mlrd. eurų. Siūlome numatyti sukauptos VSDF skolos grąžinimo planą, o rezervinį fondą kaupti grąžinus skolą.
4. Projekte neatsispindi socialiniame modelyje įtvirtinta nuostata, kad “Sodros” įmokų tarifas būtų palaipsniui mažinamas. Siūlome numatyti ir įstatymu įtvirtinti “Sodros” įmokų tarifo sumažinimą.
5. Projekte nėra numatyti aiškūs bendrosios pensijų dalies mokėjimo principai, taisyklės ir šaltiniai. Siūlome juos apibrėžti ir įtvirtinti įstatymu.
6. Projekte nenumatyta prisiimti ankstesnio įsipareigojimo atstatyti pervedimų į žmonių asmenines sąskaitas pensijų fonduose dydį iki 5,5 proc. Siūlome atstatyti pervedimus iki bent jau 5,5 proc. dydžio.
7. Siekiant padidinti įmokų į pensijų fondus skaidrumą, leisti žmonėms suprasti, kad pervedimai į jų asmenines sąskaitas nėra VSDF pinigai bei užtikrinti, kad politikai nesumažins pervedimų dydžio, būtų tikslinga neadministruoti įmokų pervedimo į II pakopą per VSDF sistemą. Įstatymai turėtų numatyti baudas pervedimus atlikti vėluojantiems darbdaviams, o patys darbuotojai būtų geriausi mokėjimų priežiūros vykdytojai.